

Bojan Munjin

Natječaj za intendanta Hrvatskog narodnog kazališta u Zagrebu

ISUŠENA MOČVARA

Paradoks je u tome što bi u svakoj ozbiljnoj europskoj zemlji ovakvo odugovlačenje formalne procedure, povlačenje zaraćenih po medijima i javno nabacivanje blatom, predstavljalo nezamisliv skandal

Četvrti ponovljeni natječaj za ravnatelja Hrvatskog narodnog kazališta u Zagrebu, kako vrijeme odmiche, pretvorio se u mali građanski rat u uskim hodnicima političkih i kulturnjačkih institucija i, društveno gledano, kao vruće-hladna tema hrvatskog javnog života. Kandidata za mjesto ravnatelja centralne nacionalne kazališne kuće bilo je više, sitni driblinzi počeli su već na početku oko formalnih pitanja, pa su neki kandidati otpali jer – kakvog li prekršaja – nisu priložili fotokopiju radne knjižice ili dokaz o znanju stranih jezika. Na kraju je ostalo dvoje ljutih protivnika, dosadašnja intendantica Ana Lederer i protukandidat Velimir Visković, leksikograf i književni kritičar, oko kojih se okupila čitava bulumenta uzrujanih navijača koji već mjesecima mašu papirima i pravilnicima, dokazujući da se radi o kulturnoj nepravdi, odnosno o političkoj smjeni – kako se već s koje strane gleda. Na kraju je Kazališno vijeće, odnosno natječajna komisija Hrvatskog narodnog kazališta u Zagrebu, sastavljena od predstavnika Grada i Države te uposlenika HNK, predložila s tankom većinom Ministarstvu kulture na usvajanje po drugi put Ane Lederer za novu intendanticu, iako ju je prethodni put to isto ministarstvo odbilo. Sprema li se i peti ponovljeni natječaj ili će ministarstvo prihvatiti prijedlog Kazališnog vijeća HNK, možda će se već znati kada se osuši tinta s ovih slova, ali to nimalo ne umanjuje ružnoću problema. Što se tiče javnosti, ona je tradicionalno iscrpljena: povremeno je netko od razočaranih aktera

spreman izlanuti o svojim protivnicima neku tešku riječ u centralnom dnevniku HTV-a, spomene se i kakva siva figura koja u toj rašomonijadi vuče konce iz mraka, odmah se javi netko treći tko umilno civiliziranim glasom opovrgne prethodnoga, a dešperatni promatrači ne mogu se oteti dojmju da su zaraćene strane obuzete otrovnim mislima, sa spremijem noževima iza leđa. Paradoks je u tome što bi u svakoj ozbiljnoj europskoj zemlji ovakvo odugovlačenje formalne procedure, povlačenje zaraćenih po medijima i javno nabacivanje blatom, predstavljalo nezamisliv skandal, dok se u Hrvatskoj takva blamaža doživljava kao otužno lice našega mentaliteta i kao redovno stanje stvari. Primjerice u Francuskoj, gdje ministri kulture posljednja dva stoljeća uredno obavještavaju javnost koga i zašto žele na čelnim mjestima kazališta koja financira država, dogodilo se samo dva puta da gola politička sila odlučuje o podobnosti ravnatelja teatra. Prvi je put to bilo slavne 1968. kada je tadašnji ministar kulture Andre Malraux smijenio direktora teatra Odeon Jeana Luisa Baraulta zato što je pobunjenim studentima ustupio pozornicu za održavanje prosvjeda. Barault je izašao pred kazalište i viknuo: "Barault je mrtav ali pred vama je živo biće. Što da se radi?" Odgovor javnosti bio je munjevit: na Malrauxovu adresu počelo je stizati stotine njegovih vlastitih knjiga koje su mu čitatelji vraćali s porukom: vi za nas kao književnik i angažirani intelektualac više ne postojite. Drugi je put to bilo prije nekoliko godina kada je tadašnji ministar

kulture smijenio direktora Comedie Francaise Marcela Bozoneta zato što na pozornici ovog kazališta nije želio izvesti djelo Petera Handkea, ne slažući se podrškom koju je Handke dao Slobodanu Miloševiću i njegovu krvavom režimu u Srbiji. O tome smije li se cenzurirati Handkea ili se smije cenzurirati nečije moralno neslaganje, u Francuskoj je izbio pravi javni skandal. U Njemačkoj i Austriji na čelna mjesta u nacionalnim teatrima s vremena na vrijeme dolaze ravnatelji, od Clausa Peymanna do Franka Castorfa, s kojima se dobar dio publike ne slaže i javno zbog toga prosvjeduje, ali ministrima kulture ne pada na pamet da ih diraju. Ono što je u ovoj kulturnoj tradiciji bitno jest da postoji povjerenje o proceduri i vrijednostima između službenika javnih poslova i građana: prvi znaju da moraju raditi unutar samorazumljivih kriterija zajedničkog dobra, a drugi promptno reagiraju kada je to dobro ugroženo. Ista situacija mogla bi se u Hrvatskoj nazvati nekom vrstom crtanog filma: u slučaju HNK, uz kronični nedostatak pravila ponašanja i komuniciranja u javnosti, izostali su dostupni stručni kriteriji i programske vizije kandidata, kao i transparentni natječajni postupak. Ta ista javnost – koja preko poreza izdvaja 100 milijuna kuna godišnje za ovo kazalište – ne može se prema mutnim kriterijima orijentirati tko od kandidata zadovoljava a tko ne izboru za nesumnjivo važnu funkciju u hrvatskoj kulturi. Naravno, u zagrebačkim uskim ulicama u kojima se dogovora ispod stola i prave prepadi u mraku, uvijek spremni kuloari počeli su se baviti žvakanjima tko tu ima jače mišiće, čija će glava odletjeti i radi li se u ovom natječaju o "smjeni" ili blago rečeno o "promjeni" na čelnom mjestu Hrvatskog narodnog kazališta. Ta dilema zapravo spada u red pitanja od milijun dolara jer naš javni život predstavlja – vratimo li se u toplo ognjište našega mentaliteta – nerazmrsivi gordijski čvor u koji su upetljane i racionalne potrebe, i prijateljske veze, i inovatorske ideje, i mutne političke igre. Formalnopravno, aktualna ministrica kulture Andrea Zlatar Violčić ima legitimno pravo ili zadržati dosadašnju upravu ili zahtijevati novog intendanta HNK ili, pak, odbaciti staru upravu zato što je nezadovoljna dosadašnjim rezultatima. Od Litve do Portugala, nitko u takvoj situaciji ne bi pristom mrdnuo protiv odluke ministra/ice, jer mini-

Na kraju je ostalo dvoje ljutih protivnika, dosadašnja intendantica Ana Lederer i protukandidat Velimir Visković, leksikograf i književni kritičar, oko kojih se okupila čitava bulumenta uzrujanih navijača

stri kulture su plaćeni da ponude vizijuulture u koju vjeruju i da je sprovede u djelo. Hrvatski problem je u tome što je u javnom životu, šekspirijanski rečeno, neprestano prisutan rat između "crvene i bijele ruže", pa se promjene na čelnim mjestima, kako u kulturi tako i drugdje, tumače pitanjem jesu li pobijedili naši ili njihovi. Pogledamo li na portalima indikativne komentare običnog puka, koji se u mnogim svojim doživljajima žalost još uvijek nalazi negdje u 1945. godini, vidjet ćemo jedna strana uzrujana tvrdi da pobjedu u HNK žele odnijeti "jugokomunisti" dok ova druga vjeruje da HNK žele zadržati tvrdi nacionalisti. Stvarnost je puno kompleksnija: dosadašnju intendanticu Anu Lederer, za koju se smatra da je došla na čelno mjesto HNK milošću prethodne HDZ-ove vlade Ive Sanadera, podržavaju, kako kažu unutarnji glasovi, dosadašnji pripadnici lijevo pozicioniranog SDP-a; Duško Ljuština – jaki čovjek zagrebačke kulture i gradonačelnik Milan Bandić, dok ministrica kulture Andrea Zlatar, pripadnica umjerenog građanske stranke centra, HNS-a, traži promjenu. Ovakav blagi paradoks karakterističan je za javni život u Hrvatskoj, gdje su neobični savezi vrlo mogući, koji zapravo na vidjelo iznose centralni fenomen koji bi se mogao nazvati "običajnim pravom" na rubu formalne procedure: u nadmetanju klanova i političkog utjecaja blijedo djeluje crta koja razdvaja principijelna nastojanja od utjecajnih kartela. Nešto svjetla u taj vlažni podrum hrvatske kulture baca tumačenje teatrologinje Nataše Govedić: "U Hrvatskoj se glavne političke bitke na poprištu kulture pokušavaju dobiti krajnjim iscrpljivanjem bilo koje osobe koja inzistira na profesionalnim i napose umjetničkim, a ne komercijalnim i klikaškim kriterijima. U tom smislu Ljuština i Bandić nastoje iscrpiti Andru Zlatar do točke kad će njoj već stvarno "postati svejedno" tko je na čelu HNK, toliko će puta iznova odbiti njezine kandidate. Razmislimo li o tom inzistiranju Ljuštine da na čelu HNK ostane osoba koja već dugi niz godina uništava ugled kuće koju vodi, a pogotovo razmislimo li o Programskom vijeću HNK izvan okvira farse, u pitanju je naprosto infantilna strategija iscrpljivanja ministrice. Vidim to ovako: razmažena djeca rade scene u Hrvatskom narodnom supermarketu, pet puta zaredom drečeći jer nisu dobila svoje omiljene pokretne figure. Ali u igri Hrvatskog narodnog supermarket (koji se nekoć zvao HNK) nije samo jedna ministrica

kulture koja zahtijeva da se Programsko vijeće HNK konačno prestane ponašati kao razmaženo derište, nego cijela jedna javnost. A javnost se ne može iscrpiti samo zato što jedna veoma uporna politička klika u tome vidi svoj jedni interes. Ljuštinu i Bandića valja pobijediti njihovim vlastitim sredstvima: Upornošću.

Nesuđeni kandidat Ministarstva kulture bio je Velimir Visković, čovjek velikog radnog iskustva u Leksikografskom zavodu Miroslava Krležu i britki književni polemičar ali – mnogi se pitaju – kakve veze ima taj nesumnjivo vrijedan intelektualac s vođenjem kazališta? Tu dolazimo do karakterističnog fenomena hrvatske kulture koji bismo mogli nazvati "isušena močvara": u društvima gdje je klijentelizam dugogodišnje stanje stvari, s javne scene u pravilu iščezava čitava plejada kompetentnih ljudi koji, uvjereni da u zagrljaju rodaka, kumova i druge rodbine nemaju nikakve šanse, uopće se niti ne javljaju na natječaj. Kazališno sposobni ljudi, poput primjerice Hrvoja Ivankovića, Ivce Buljana, Paola Magellija, Gordane Vnuk, konačno i Nataše Govedić, kao i mnogih drugih sličnih kvalifikacija, potpuno su nevidljivi u takvom rasporedu karata za velike igrače. Onaj koji u takvoj situaciji terora osrednjosti želi malo svježine – kao što to, čini se, želi ministrica Andrea Zlatar Violić – prinuđen je odabrati bilo koga tko fingira dobar izbor: nekoga zvučna imena, onoga tko koliko-toliko nije ideološki skučen i tko iole zdravorazumski misli ali, jer adekvatnih rješenja nema nigdje na vidiku, nekoga tko je u pravilu daleko od stručnog faha. Kolateralne žrtve ukazuju na meritum problema: stručno najpotkovanija kandidatkinja na natječaju za intendantu HNK bila je Sibila Petlevski, ali u atmosferi gdje neprestano netko iza nekoga stoji, gdje se grmi velikim riječima, gdje uvrede i podmetanja pljušte na sve strane i gdje se traže krupne ribe, ljudi stručnog pedigreia i bez političko-interesnog zaleda mogu slobodno odšetati kući. Ili kako kaže kazališni teoretičar Matko Botić: "Finale ove trakavice, žalost, neće biti odlučeno suprotstavljanjem i uspoređivanjem programa i biografija potencijalnih umjetničkih voditelja, već borbom između dva suprotstavljena financijska tabora... Promjena te paradigme, po kojoj je političko zaledo bitnije od sadržaja, trebala bi za hrvatske kazalištarce biti važnija od davanja podrške nekom od prijavljenih kandidata."

Racionalno gledano, zagrebački HNK treba temeljitu promjenu. Mnogi poznatiji kazališnog života Zagreba i Hrvatske sasvim dobromjerno slažu se u ocjeni da je Hrvatsko narodno kazalište već godinama nezanimljivo mjesto osrednjih ili loših izvedbi, bez strasti i inovacija. Alibi da se u ovoj nacionalnoj kazališnoj kući igraju "klasični na nov način" tek je isprazna mantra za uspavlivanje, jer način kako se ti klasici izvode u HNK, od Shakespearea do Georga Bernarda Showa i od Buchnera do Krleže, samo je neprekinuti red mrtvačkog kazališta od kojega je i najstrpljivijim ljubiteljima već istinski muka. Kada su predstave ovog kazališta gostovale u većim europskim gradovima? Jesu li sudjelovale na kakvom renomiranom festivalu i jesu li dobile kakvu prestižnu nagradu? Kao u lošem braku, od takvih se pitanja već davno odustalo. Ako bismo zaista željeli biti arhivski precizni, onda je posljednja stvarno velika predstava u HNK bio *Dundo Maroje* 1982. s Mustafom Nadarevićem i Mirom Furlan! U tom smislu teško je ne složiti se s dijagnozom Snježane Banović koja kao bivša direktorica Drame (jer je s tog mjesta morala odstupiti prije 8 godina), ovaj teatar poznaje iznutra: "HNK je generator cjelokupne kazališne temperature u zemlji i kreiran ovako staromodno, malograđanski, bez znanja, alatki i vještina osviještenog menadžmenta i nove kreativne energije, guši i ostalu produkciju u zemlji. Ovakvo staromodno modeliranje organizacije, njezino programiranje i repertoarno lutanje onih koji pod svaku cijenu žele ostati u upravi HNK i u trećem mandatu (a koje je usput budi rečeno potpuno različito od svake ideje i načina promišljanja Kulture aktualne ministrice i njezine ekipe) nezamislivo je u svakoj iole upućenoj kulturnoj političkoj svijeta i svagdje je bilo odbačeno kao odavno prevladano, besciljno, kaotično i autistično."

Puno toga potrebno je temeljito promijeniti u ovom teatru i, pošteno rečeno, Ana Lederer nakon mršavih rezultata u osam godina svog dvostrukog mandata teško da ista novo može napraviti. Otprilike kao u nogometu: ne traži se genijalni José Mourinho, ali potreban je novi trener. Ali što u tom pravcu zaista može učiniti ministrica kulture? Riječi teatrologinje Agate Juniku ne zrače optimizmom: "Činjenica da – čak i kada je u pitanju donošenje važnih odluka o navodno ultimativnom simboličnom mjestu nacionalne kulture, kao što je to HNK u Zagrebu – ministrica kulture,

Kazališno sposobni ljudi, poput primjerice Hrvoja Ivankovića, Ivce Buljana, Paola Magellija, Gordane Vnuk, konačno i Nataše Govedić, kao i mnogih drugih sličnih kvalifikacija, potpuno su nevidljivi u takvom rasporedu karata za velike igrače.

barem za sada, ne uspijeva probiti gusto pletenu mrežu ulančanih odnosa – kamufliranih u formalno valjane procedure (u čiju genezu i 'valjanost' se malo tko javno usudi zagrebat) – zorno govori o tome da u Runjaninovoj 2 ne leži čak ni simbolična, a kamoli realna politička moć. "Što nas čeka u međuvremenu? Trebat će preživjeti balkansku verziju borbe između crvene i bijele ruže u kojoj je vrlo teško reći hoće li pobijediti strategija iscrpljivanja Bandića i Ljuštine ili će to biti vizija promjene Ministarstva kulture ili uporna i zainteresirana struka i šira javnost, kako to aktivistički predlaže Nataša Govedić. Evidentno je da je stručna javnost uglavnom za promjenu i na strani ministrice Zlatar Violić, ali koliko god se u slučaju HNK zahtjev za novim intendantom činio konstruktivnim rješenjem, ta stručna javnost često je u sličnim prilikama bila hirovita i nevjerodostojna. Šutjela je ili je pravila previše buke. Onda kada su bili natječaji u nekim drugim javnim kazalištima, onda kada je na tapetu bila kazališna akademija, onda kada je trebalo podržati Eurokaz, onda kada je trebalo dignuti ruku za više novca nezavisnim kazalištima... Ruku na srce, ta ista intelektualna javnost spremna je proizvesti – svojim kuloarskim došaptavanjima i čuvenim "sukobima na ljevici" – istu onu količinu zagašljivosti protiv koje se danas tako strasno bori. Pješčani sat hrvatske kulture polako curi i mi smo iz godine u godinu sve siromašniji da bi danas u onome što se zove "kriza" mnogima koji nemaju novca ni za poštenu ulaznicu već bio pun kufer beskrainog natezanja tko će biti intendant Hrvatskog narodnog kazališta u Zagrebu a tko ne. U takvoj situaciji, onaj tko konačno bude izabran, moralno rečeno, mogao bi zasjesti, ne na konja nego na ružni kostur koji smo svi pomalo oglodali. I kao što bi rekao beogradski kritički intoniran portal Peščanik: Ako nam je tako dobro – onda ništa.